

AVRUPA BANKACILIK BİRLİĞİ'NİN ORTA VE DOĞU AVRUPA BANKACILIK PERFORMANSINA ETKİLERİ*

Sevgi İNECİ**

Z. Yeşim GÜRBÜZ***

Öz

2012 yılından bu yana çalışmaları sürdürülen Avrupa Bankacılık Birliği ve Tek Denetim Mekanizması, Ekonomik ve Parasal Birliği derinleştirmek ve finansal krizlere dayanıklı hale getirmek için tek bir yönetim sistemi öngörmektedir. Avrupa Merkez Bankası'nın gözetiminde ve denetiminde sürdürülecek bu mekanizma, öncelikle Avro bölgesi için öngörülmüş olsa da para ve sermaye hareketlerinin çok taraflı ve karmaşık yapısı nedeniyle merkez ülkeleri kadar çevre ülkelerini de ilgilendirmektedir. Serbest piyasa ekonomisine başarıyla geçişin ardından 2004 ve 2007 yıllarında Avrupa Birliği'ne katılan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bankacılık sektörünün yeni Avrupa Bankacılık Birliği oluşumundan önemli ölçüde etkilenmesi beklenir. Bu çalışmada, kurumsal yönlendirici olarak Avrupa Bankacılık Birliği ve Tek Denetim Mekanizması düzenlemelerinin Avrupa'nın yeni gelişen ekonomileri olarak kabul edilen Macaristan, Çekya ve Polonya'nın bankacılık performansını ne yönde etkilediği araştırılmaktadır. Bu ülkelerin 2008-19 yılları arasında bankacılık sektörlerini güçlendirme çabaları seçilmiş rasyolardaki değişimlere bakılarak değerlendirilmiştir. Avrupa Merkez Bankasının makro ihtiyati tedbirleri ve Bankacılık Birliği konusundaki düzenlemeleri ve yönlendirici tavsiyelerinin, Avro bölgesi içinde olmasalar da bu üç ülkenin bankacılık sektörü performansını olumlu etkilediği görülmektedir. Söz konusu tedbirlerin uygulanmaya konulmasının ardından bu ülkelerde bankaların net aktif karlılıklarında istikrar sağlandığı, özellikle Macaristan ve Çekya'da 2015 sonrası dönemde önemli bir artış gözlemlenirken, yapılan panel veri regresyon analizi sonucu da Bankacılık Birliğinin aldığı önlemlerin karlılığı iyileştirici etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak bu

* Bu makale, 7-8 Şubat 2020 tarihinde gerçekleştirilen "Avrupayı Tartışmak: Dünü, Bugünü ve Yarını" konulu Marmara Avrupa Çalışmaları Konferansı'nda (MCES-2020) tebliğ olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, e-posta: sineci@gsu.edu.tr.

*** Dr. Öğretim Üyesi, Galatasaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, e-posta: yugrbuz@gsu.edu.tr.

önlemler uygulandıkça Avrupa'nın bu üç gelişen ekonomilerinde bankaların bilançolarının olumlu etkilendiği ve sağlam birer ekonomik kurum haline geldikleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Bankacılık Birliği, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri, bankacılık performansı, bankacılık düzenlemeleri, panel data analizi.*

THE EFFECT OF THE EUROPEAN BANKING UNION ON BANKING PERFORMANCE OF THE CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES

Abstract

The European Banking Union and the Single Supervisory Mechanism, which have been operating since 2012, envisages a single management system to deepen the Economic and Monetary Union and to withstand financial crises. This mechanism, which will be operated under the supervision and control of the European Central Bank, is primarily intended for the Eurozone, but it also affects neighboring countries as well as the Central and European countries due to the multilateral and complex nature of money and capital movements. After the successful transition to the free market economy, the Central and Eastern European countries joined to the Union in two stages, in 2004 and 2007, this new formation could significantly affect the banking performance of these countries. In this study, it is investigated how the European Banking Union and Single Supervisory Mechanism regulations as a corporate guidance affect the banking performance of Hungary, Czechia and Poland, which are considered as the emerging economies of Europe. The efforts of these countries to strengthen the banking sectors between 2008-19 were evaluated by looking at the changes in the selected ratios. The European Central Bank's macro prudential measures and regulations and guidance recommendations on the Banking Union seem to have a positive impact on the banking sector performance of these three countries, even if they are not within the Eurozone. After the implementation of these measures the net asset profitability of banks in these countries stabilized, especially in Hungary and the Czechia, while a significant increase was observed in the post-2015 period, as a result of the panel data regression analysis, the measures taken by the Banking Union had a healing effect. As a result, it can be said that, as these measures are applied, the balance sheets of banks are positively affected in these three developing economies of Europe and they have become solid economic institutions.

Keywords: *European Banking Union, Central and Eastern European Countries, banking performance, banking regulations, panel data analysis.*

Giriş

2007/2008 Finansal krizi Avrupa banka ve finans sisteminin yapısal zayıflıklarını gün yüzüne çıkarmış ve krizden alınan derslerin bir sonucu olarak özellikle Avro bölgesinde bankacılık sisteminin güçlendirilmesi çalışmaları başlamıştır. Esasen 70’li yıllardan bu yana var olan Basel Bankacılık düzenlemelerine rağmen yeni bir yapılanmaya gerek duyulmasının temel nedeni önceki düzenlemelerin genel olarak bankacılık sistemindeki performansın iyileştirilmesine odaklanması, fakat bir para sahası içinde ortak bir para birimini kullanan çok ülkeli bir ekonomik entegrasyonu dağılmadan bir arada tutabilecek mekanizmalardan ve kurumsal düzenlemelerden yoksun olması olarak açıklanabilir.

Bu amaçla krizin ilk yılları atlatıldıktan sonra 2010 yılında kurumsal yapı güçlendirilerek Avrupa Denetim Otoritesi (*European Supervisory Authority*) ve Avrupa Sistemik Risk Kurulu (*The European Systemic Risk Board*) kurulmuştur. Bu denetim mekanizması ile etkin bir kurumsal iletişim öngörülmekte, bir ağ iletişim sistemi üzerinden kurumlar ve ulusal denetçiler birbirlerine bağlanmaktadır. Bu sistemin merkezinde Avrupa Merkez Bankası yer almakta ve ulusal merkez bankaları ile finansal kurumlar arasında bilgi akışı ve iş birliği gerçekleştirilmektedir. Avrupa Sistemik Risk Yöneticileri sistemik riskleri tespit ederek erken uyarı sistemleri geliştirmekte ve risk yönetimini kolaylaştıracak önerileri kurumlara iletmektedir. Finansal piyasaların gelişmesi ile birlikte finansal aktörler de çeşitlenmiş ve sayıları artmıştır.

Araştırmanın Sorunsalı: Kurumsal yönlendirici olarak Avrupa Bankacılık Birliği ve Tek Denetim Mekanizması düzenlemeleri Avrupa’nın yeni gelişen ekonomileri olarak Macaristan, Çekya ve Polonya’nın bankacılık performansını ne yönde etkilemektedir?

Bu çalışmada ele aldığımız Macaristan, Çekya ve Polonya, 1945 öncesinde “Doğu Bloku” ülkeleri olarak ayrı bir ticaret bloğunun (COMECON) ve Sovyet sisteminin parçası idiler. Serbest piyasa ekonomisinden uzak, kapalı ekonomi modeli altında yer alan bu ülkeler Doğu Bloğunun çöküşüyle siyasi ve ekonomik olarak Batı’ya yaklaştılar. Önce Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ticari ilişkilerini geliştirdiler ve Ortaklık Antlaşmaları imzaladılar, daha sonra siyasi, hukuki ve iktisadi kurumlarını Topluluğun mali ve teknik desteği ile iyileştirdiler (EU Commission, Agenda 2000). 14 yıllık bir geçiş dönemi sonunda bu üç ülke, 2004 yılında Avrupa Birliği’nin tam üyesi olarak birliğe dâhil olduğunda Avrupa Birliği, Ekonomik ve Parasal Birlik aşamasını gerçekleştirdi ve Avro bölgesi ekonomileri Avro’yu Birliğin ortak parası olarak kullanmaya başladılar. Bu üç ülke, her ne kadar Avro bölgesi içinde yer almasa da Avrupa Tek Pazarı, *Single Market* içinde yer aldıklarından ticari, ekonomik ve finansal kurumlarını sürekli Birlik normlarına uyumlu hale getirme çabası

içinde oldular. Bu uyum çabaları, yapısal reformlar yapmalarını ve istikrar politikaları geliştirmelerini sağladı. Doğu Avrupa ülkeleri içinde Birlik normlarına en hızlı uyum sağlayan bu üç ülkenin yatırım iklimindeki iyileşme, en çok yabancı yatırım çeken üç Avrupa ülkesi olmalarını da sağladı. 1990'ların başında bu ülkelere gelen yabancı sermaye stoku Polonya'da GSYH'nın %2'si, Çekya'da %8'i, Macaristan'da %14'ü iken, Birliğe adaylıkları ilan edilince hızla yükseldi, tam üye oldukları 2004 yılında sırasıyla %28, %47 ve %55'e ulaştı. 2008 krizinden sonra bu yatırım akışı dalgalı bir seyir izlemekle beraber Avrupa'da son 10 yılın en çok doğrudan yatırım alan ülkeleri Macaristan ve Çekya'dır (UNCTAD Statistics, 2020).

Aynı zamanda uluslararası kurumlarla da iş birliklerini geliştiren Macaristan, Çekya ve Polonya, uyguladığı makro ekonomik istikrar politikaları ile serbest piyasa ekonomisine başarılı bir geçiş yapan ekonomiler arasında değerlendirildi ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından "Avrupa'nın En Hızlı Gelişen Ekonomileri" sınıflamasında yer aldı (IMF, Regional Economic Issues, 2015). Yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı Macaristan, Çekya ve Polonya bu çalışmada odak ülke olarak seçilmiş bulunmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi: Kurumsal kalitedeki iyileşmenin banka performansına etkilerini inceleyen bu çalışmada bağımsız değişken olarak bankacılık düzenlemelerinin, bağımlı değişken olarak bankacılık performansına etkileri araştırılmaktadır. Söz konusu ülkelerin 2008-19 yılları arasındaki bankacılık sektöründeki iyileştirme gayretleri seçilmiş rasyolardaki değişimler olarak ortaya çıkmaktadır.

AB'de Bankacılık Sektörü Performansı

Banka sermayesi açısından, Avrupa bankaları 2008 krizinden bu yana sermaye yapılarını sağlamlaştırma ve bilançolarını güçlendirmede önemli aşamalar kaydetmişlerdir. *Çekirdek Sermaye Yeterlilik Oranı (CET 1: Common Equity Tier 1 Ratio)* ile belirlenmiş olan yüksek kaliteli sermaye oranının toplam sermayeye oranı içindeki payı 2019'da %14'e ulaşmıştır. 2011 yılına göre bu oran ikiye katlanmıştır. Çekirdek Sermaye Açığı, 2011 yılından itibaren azaltılarak 2017 yılında hemen hemen sıfırlanmış ve 2018 yılında Avrupa bankalarının sermaye açığı sorunu önemli ölçüde ortadan kalkmıştır. Ana Sermaye Yeterlilik Oranı (*Tier 1 Ratio*) ve Toplam Sermaye Yeterliliği Oranında 2011'den bu yana iyileşmeler görülmektedir. 2011'de Ana Sermaye Yeterlilik Oranı %6,80 ve Toplam Sermaye Yeterlilik Oranı %8,10 iken, 2018'de %18,40 dolayına yükselerek pozitif bir trend izlemektedir (EBA, 2020). 2018 yılında toplam bankacılık sektöründe minimum Likidite Karşılama Oranı (*liquidity Coverage Ratio*) sağlanmıştır, kaldıraç ve Net İstikrarlı Fonlama oranındaki (*Net Stable Funding Ratio: NSFR*) açık azalmaya devam etmektedir:

Kaldıraç 1,50 milyar Avro ve Net İstikrarlı Fonlama Açığı 49,10 milyar Avro'ya düşmüştür.

Tablo 1: Bankacılık Sektörü Performansı

Göstergeler	Haz-2011	Haz-2013	Haz-2015	Haz-2018
<i>Çekirdek Sermaye Yeterlilik Oranı</i>	%5,30	%9,00	%11,80	%14,20
<i>Çekirdek Sermaye Açığı (azami %4,5) (Milyar Avro)</i>	29	15	0	0
<i>Çekirdek Sermaye Açığı (azami %7) (Milyar Avro)</i>	277	65	1	0
<i>Ana Sermaye Yeterlilik Oranı</i>	%6,80	%9,20	%12,30	%15,50
<i>Toplam Sermaye Yeterlilik Oranı</i>	%8,10	%10,90	%14,70	%18,40
<i>Ana Sermaye Açığı (Milyar Avro)</i>	411	120	8	0
<i>Toplam Sermaye Açığı (Milyar Avro)</i>	544	190	18	0
<i>Kaldıraç Oranı (%3)</i>	%2,80	%3,10	%4,40	%5,0
<i>Kaldıraç Açığı (Milyar Avro)</i>	N/A	64	9	1.50
<i>Likidite Karşılama Oranı</i>	%71	%11	%128	%146
<i>Likidite Karşılama Yeterliliği (Milyar Avro)</i>	1200	262	33	22,50
<i>Net İstikrarlı Fonlama Oranı</i>	%89	N/A	%105	%113
<i>Net İstikrarlı Fonlama Açığı (Milyar Avro)</i>	1.800	N/A	341	49,10

Kaynak: (EBF, Banking Sector Performance, 2019).

Tablo 1'den de görüldüğü gibi Avrupa Bankacılık Sistemi hemen hemen tüm rasyolarda 2011'e göre iyileşme kaydetmiştir.

Varlıklar

Avrupa Birliği Bankalarında toplam varlıklar birkaç yıl üst üste yaşanan daralmanın ardından 2018 yılında artış göstermiştir. Toplam varlıklar bir önceki yıla göre yaklaşık 500 milyar Avro artarak 43,3 trilyon Avro'ya yükselmiştir. Bunun 30,9 trilyon Avro'luk bölümü Avro bölgesi, 12,5 trilyon Avro'luk bölümü ise Avro bölgesi dışında kalan üye ülkelerde gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi daha çok Avro bölgesi ülkelerinin toplam varlıklarında artış kaydedilmiştir. Bunun ülkelere dağılımı incelendiğinde toplam varlıkları en çok artan ülkenin 176 milyar Avro ile (%39,1 artış) Finlandiya olduğu görülmektedir (EBF, 2020).

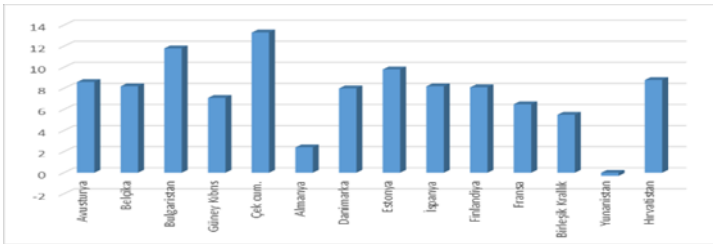
Dört Büyük Avrupa ülkesi içinde ise sadece Fransa bu alanda önemli bir artış göstermektedir. Bankacılık sektörü toplam varlıklarında en fazla düşüş ise %13,1 ile Güney Kıbrıs ve %19,5 ile Letonya'da kaydedilmiştir.

Banka Karlılığı

Avrupa Merkez Bankasının faizleri aşırı düşük tuttuğu bir ortamda karlılık Avrupa bankaları için en önemli sorun olarak gözükmektedir. Sermaye karlılığı bankacılık sektörünü yatırımcılar için cazibesini ölçmede kullanılan en önemli göstergedir. Bu Gösterge 2018 yılında zayıf bir iyileşme göstermiştir. 28 ülkeli AB'de sermaye karlılığı 2017'de %5,8 iken 2018 de %6,1'e yükselmiştir. Bu oran finansal krizin yaşandığı dönemdeki %10,6 seviyesindeki orana göre hala oldukça düşük ancak 2017'den bu yana gerçekleşen en yüksek seviyedir (EBF, 2020).

Ülkeler dağılımı açısından, Yunanistan hariç bütün ülkelerin sermaye karlılık oranı çift haneli seyretmektedir, bu kapsamda Macaristan %14,6 ile başı çekmekte, onu 13,6 ile Romanya ve 13,3 ile Çekya takip etmektedir. 2017'de sermaye karlılık oranı eksi veren üç ülke varken 2018'de sadece Yunanistan eksi sermaye karlılık oranı gerçekleştirmiş ancak bu oran binde üç olarak gerçekleşmiştir. AB ülkelerinde sermaye karlılık oranı 2007 sonrasında ülkeden ülkeye önemli farklılıklar göstermiş, bu da özellikle Avro bölgesinde artan önemli bir ayrışma olduğunu ortaya koymaktadır. 2013 yılında 25,8 ile en tepe seviyeye ulaşan ortalamadan sapma 2018'de 3,5'e inmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri arasında en yüksek sermaye karlılık oranı İspanya, Fransa ve Birleşik Krallık 'da görülmektedir.

Grafik 1: Ülkelere Göre sermaye Karlılık Oranları (%)

Kaynak: EBF, *Banking Sector Performance* (2019) temel alınarak yazarların kendilerinin oluşturdukları grafik.

Avrupa Bankacılık Birliği

Ekonomik ve Parasal Birliğin tamamlanmasında önemli bir aşama olarak kabul edilen Bankacılık Birliği tek bir yapı altında, şeffaf ve güvenli bir bankacılık piyasası öngörmektedir. 2008 Finansal krizi ile birlikte Avrupa'yı sarsan kamu borç krizi, para birliği içinde yer alan ülkelerin kamu finansmanındaki yüksek açıklarının banka sistemini ne denli zarara uğrattığı ve bu konunun ülkelerin inisiyatifine bırakılamayacak kadar önemli olduğu akademik ve kurumsal çevrelerde çok tartışılmıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu

olarak, Avrupa Merkez Bankasının yetkileri güçlendirilerek Avrupa Bankacılık Birliği'nde tek bir yapı ve tek denetim mekanizması oluşturulmuştur. Buna paralel olarak, Sermaye Piyasalarının bütünleşmesi yolundaki çalışmalar, 2015 yılında başlayan aksiyon planları ile hızlandırılmıştır. Sermaye Piyasası Birliği ile AB şirketlerinin finansmana erişim maliyetlerinin düşürülmesi ve bu yolla sağlam bir Sermaye Piyasası Birliğinin Bankacılık Birliğini de tamamlayacağı ve toplamda Ekonomik ve Parasal Birliğin etkinliğinin artması hedeflenmektedir. Finansal krizlerin aşılmasında ve dirençlilik kazanılmasında bankaların aktif kalitesinin iyileştirilmesi yönündeki yasaların oluşturulması ve bunların üye devletler tarafından uygulanması zorunluluğu banka ve sermaye piyasası birliği yoluyla sağlanacağından Avrupa Merkez Bankasının bu konudaki kurumsal düzenleyici ve denetleyici rolü çok önemli olmaktadır (EU Commission, 2018).

Avrupa Merkez Bankası ve Finansal İstikrar

Bilindiği üzere Merkez Bankalarının temel amacı fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bu amaçla kısa dönem resmi faiz oranı belirleyerek enflasyon hedefinin tutturulmasına çalışır. Fiyat istikrarının sağlanması iyi bir parasal aktarım mekanizmasına bağlıdır, bununla birlikte fiyat istikrarının sağlanması finansal istikrarın garantisi olamayabilir bu durumda ek önlemlerin alınması gerekecektir. Avro bölgesinde Avrupa Merkez Bankasının politika faiz oranındaki değişiklikler, banka ödünç verme oranlarındaki değişiklikler yoluyla piyasalara parasal aktarım mekanizması olarak yansımakta ve kredi koşullarını, toplam talebi ve yatırımları etkilemektedir. Avro bölgesinde parasal aktarım mekanizması üç piyasa üzerinden sağlanmaktadır: Bankalar Arası Para Piyasası (*Interbank*), Teminatlı Bono Piyasası (*Covered Bond Market*), ve Ülke Bono Piyasası (*Sovereign Bond Market*). Genel olarak ülkeler bazında ekonomilerin genişleme dönemlerinde finansal istikrarı sağlamak için ek tedbirlerin ne olacağı veya olması gerektiği üzerinde durulmaması nedeniyle, finansal piyasalarda ani bir karışıklık banka ve sermaye piyasalarını ani bir krize sürüklemektedir. 2007'de başlayan finansal piyasalardaki karışıklıklar sebebiyle nakit akışının daralması ve bankaların kendi kendilerini finanse edemez duruma gelmesi finansal krizin ülke borç krizine dönüşmesine sebep olmuştur. İşte bu nedenlerden dolayı, Avrupa'ya yayılan finansal krizin bir borç krizine dönüşmesi ve bunun iyi yönetilememesi sorunu Avrupa Merkez Bankasının yetkilerini güçlendirmiş ve Avro bölgesi banka ve sermaye piyasalarında tek kurumsal yönlendirici ve denetleyici yetki devrinin sağlanması ile sonuçlanmıştır. Bu uluslar üstü yapı (*supranational*) ve karar alma mekanizmasında iyileştirmeler üye ülke bankacılık sistemine Tablo1ve Grafik 1 de görüldüğü gibi finansal oranların iyileşmesi olarak yansımaktadır.

2008 Finansal Krizinin Avrupa Bankacılık Birliğinin Oluşmasına Etkisi

2008 krizinden çıkarılan önemli bir ders, banka bilançolarında sermaye olarak görünen tutarların aslında işlevsel olarak sermaye görevini yerine getirebilecek nitelikte olmamasıdır. Bu nedenle likidite ve kaldıraç oranlarının nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmesi gerekmiştir. Bu kapsamda, Kasım 2010'da Basel Uluslararası Bankacılık Denetleme Komitesi, G20 ülkelerinin öncülüğünde, Basel III reformu altında risk yönetimi, şeffaflık ve özellikle sermaye karşılık oranlarını iyileştirecek tedbirler paketi ortaya koymuş ve bunu Haziran 2011'de revize etmiştir. Avrupa Birliği de şoklara karşı banka sistemini güçlendirmek için Basel III reform tedbirlerini 17 Temmuz 2013'de kabul etmiş ve kendi yasalarına CRD IV Paketi olarak uyumunu sağlamıştır (EU Directive, 2013/36 EU/CRD IV) ve (EU Regulation, 575/2013/CRR).

Avrupa Birliği, Tablo 2'de görülen Uyum Yasalarını aşamalı olarak hayata geçirmekte ve aşağıdaki Sermaye Karşılık Oranlarına uyum sağlamaktadır.

Tablo 2: Basel III Standartlarına AB'nin Uyumu

Basel III Standartları	AB'nin Uyum Yasaları
Basel III – Haziran 2011	EU Directive, 2013/36 EU/CRD IV) (EU Regulation, 575/2013/CRR).
Sermaye Yeterlilik Oranı - Ocak 2013	(EU Regulation, 575/2013/CRR). Kredi kurumları ile ilgili ek düzenlemeler EU Regulation 15/61
Net İstikrarlı Fonlama Oranı – Ekim 2014	EU Regulation, 2019/876 (CRR2)
Basel III – Kriz Sonrası Tedbirler Paketi	Henüz AB Yasalarına uyumu tamamlanmadı.
Piyasa Riskleri Minimum Sermaye Yeterlilik Oranı- Ocak 2016, Güncelleme Ocak 2019.	Henüz AB Yasalarına uyumu tamamlanmadı.

Kaynak: <<https://eba.europa.eu/regulation-and-policy/implementing-basel-iii-europe>>.

- *Sermaye Koruma Tamponu:* Bilindiği üzere, çekirdek sermaye, zarar karşılama potansiyeli yüksek unsurları içermektedir. Banka, Sermaye Koruma Tamponunu sağlayamadığı durumunda, bankanın faaliyetlerine olağan olarak devam etmesi ancak kar dağıtımına kısıtlamalar getirmesi söz konusu olabilecektir. Asgari çekirdek sermaye oranı standart hale getirilmektedir. Bu oran Çekirdek Sermaye/Risk ağırlıklı Varlıklar (RAV) olarak hesaplanmaktadır.

- *Döngüsel Sermaye Tamponu*: Ülke şartlarına ve ekonominin büyüme hızına bağlı olarak ayarlanan sermaye tamponu %0 ila %2,5 aralığındadır.
- *Kaldıraç Oranında İyileştirmeler*: Sermaye oranlarını destekleyici nitelikte şeffaf, basit anlaşılır ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranı tanımlanmıştır. Kaldıraç Oranı: Ana sermaye/Aktifler + Bilanço Dışı Kalemler olarak hesaplanmaktadır.
- *Likidite Karşılama Oranı (Liquidity Coverage Ratio)*: Likidite karşılama oranı ile bankanın nakit girişi ve nakit çıkışının kısa vadede 30 günlük izlenmesi gerekmektedir. Bankanın likit varlıklarının 30 gün içerisinde gerçekleşecek net nakit çıkışlarına bölünmesi suretiyle hesaplanacak Likidite Karşılama Oranının minimum %100 olması gerekmektedir. Net nakit çıkışı: 30 gün içerisinde nakit çıkışları ile 30 gün içerisinde nakit girişleri arasındaki farktır.
- *Net İstikrarlı Fonlama Oranı (Net Stable Funding Ratio)*: Bu oran ile orta ve uzun vadede bankaların pasif yapılarını güçlendirecek fonlama sağlamak üzere Net İstikrarlı Fonlama Oranı getirilmiştir. Mevcut istikrarlı fonlama tutarının ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarına bölünmesi suretiyle bulunmaktadır. En az %100 olması gerekmektedir. Net istikrarlı fonlama oranı: Mevcut İstikrarlı Fonlama tutarı / İhtiyaç Duyulan İstikrarlı Fonlama Tutarı. İstikrarlı fonlama tutarı bankanın pasifinde yer alan birinci ve ikinci kuşak sermaye tutarıdır. İhtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarı da bankanın aktifinde yer alan kalemlerden oluşmaktadır. Bunların vadelerine ve kalitelerine göre değişen oranlarda dikkate alınması gerekmektedir (BDDK, 2010).

2008 krizinden çıkarılan diğer önemli bir ders Avro bölgesinde bankacılık denetim mekanizmasının yetersiz oluşudur. Sadece Basel III regülasyonlarını uygulamak yeterli görülmemiş ve 2012’de Avrupalı liderler Avro bölgesinde Avrupa Bankacılık Birliği oluşturulması için anlaşmaya varmışlardır Avrupa Bankacılık Birliği ve Üç Yapısal Blok’tan oluşmaktadır. Avrupa Bankacılık Birliği, tek bir yasa altında *Tek Denetim Mekanizması*, *Tek Çözüm Mekanizması* ve *Tek Mevduat Sigorta* sistemini tanımlamaktadır.

Birinci Yapısal Blok: Tek Denetim Mekanizması (Single Supervisory Mechanisme)

Bankacılık Birliği’nin ilk yapısal bloku olan Tek Denetim Mekanizması (EU Regulation 1024/20139) Avrupa Merkez Bankası ve üye ülkelerin ulusal denetim idarelerini kapsamaktadır. Bankaların varlık kalitesinin iyileştirilmesi ve denetimi başlıca görevleri arasındadır, sadece Avro bölgesi üye ülkeleri için değil, Avro sahası içinde olmayan diğer Avrupa Birliği üye ülkelerinin de

bankalarının aktif kalitelerinin iyileşmesi için yönlendirme yapma görevini de yerine getirmektedir.

İkinci Yapısal Blok: Tek Çözüm Mekanizması (Single Resolution Mechanisme)

Tek Çözüm Mekanizması, iflasın eşiğinde olan veya iflas eden bankaların tasfiyesinin maliyetini vergi mükellefleri ve reel sektör açısından hem minimum süre hem de minimum maliyetle sonuçlandırılmasını sağlamaya çalışmaktadır. İflas noktasına gelen bir bankanın izlenmesinde veya iflas kararının oluşmasında Avrupa Merkez Bankasının rolü önemlidir.

Üçüncü Yapısal Blok: Avrupa Mevduat Sigorta Sistemi (European Deposit Insurance Scheme)

Avrupa Komisyonu 2015 yılında Avro bölgesinde faaliyet gösteren bankalar için bir mevduat sigorta sistemi oluşturulmasını önermiştir. Bu önemli tedbir Ekonomik ve Parasal Birliğin tamamlanması için vazgeçilmez bir öneri olarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır (EU Commission, 2015; Directive 2014/49). Bu yönergeye göre Avrupa Birliği ülkelerinde mevduat güvence sınırı 100 bin Avro'dur (EU Regulation 1024/20139).

Seçili Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Bankacılık Sektörü

Doğu Blokunun çöküşünden sonra serbest piyasa ekonomisine başarılı bir geçiş yapan ve 2004 yılında ilk etapta Avrupa Birliğine katılan Macaristan, Çekya ve Polonya'nın, bankacılık sektörünün karlılıklarını belirleyen faktörleri incelemenden önce, bu ülkelerin bankacılık sektöründeki genel durumunu ortaya koymak yararlı olacaktır.

Macaristan Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler

2004 yılında Avrupa Birliğine tam üye olan Macaristan, Polonya ve Çekya ile birlikte Avrupa'nın hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer almaktadır. 2018'de GSYH büyüme hızı 4,9 olarak gerçekleşmiştir, GSYH'deki büyümenin kaynağını hizmet ve inşaat sektörü oluşturmaktadır. İnşaat sektöründeki büyüme mortgage kredileri açısından bankacılık sektörü için risk oluşturmaktadır. İç talepteki canlanma istihdam ve ücret artışlarından gelmektedir. Ekonomi tam istihdama yakın olmakla birlikte nitelikli işgücünün bölgesel ve spesifik sanayilere göre dağılımında dengesizlik olduğu gözlenmektedir. 2018 yılı enflasyon oranı Macaristan Merkez Bankasının hedeflediği gibi %2,8 olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığının kontrol altına alınması, dış borcun azaltılması, yabancı döviz cinsinden kamu ve özel sektör borcunun kontrol altına alınması ve de ödemeler dengesinin fazla vermesi gibi gelişmeler 2018 yılı itibariyle Macaristan'ın finansal kırılganlığını büyük ölçüde azaltmıştır.

Macaristan Bankacılık sektörü toplam aktifleri GSYH'nin %93,6'sına karşılık gelmektedir. Bunun %49,9'unu 5 banka tarafından sağlanmaktadır. Sektörde 60 kurum yer almaktadır. Bunlar arasında 26 ticari banka, 9 yabancı banka, 5 mortgage bankası, (ipotekli teminat bankacılığı), 13 kredi ve kooperatif kurumu, 3 konsolidasyon bankası, 4 yapı kooperatif bankası bulunmaktadır. 2018 yılı sonu itibariyle bankacılık sektöründe Devletin payı üçte ikidir. Sektörde yabancıların payı %50 dolayındadır. Sektörde 40 bin kişi çalışmaktadır, toplam istihdamın %0,89'una karşılık gelmektedir, şube sayısı ise 2 bin iki yüz otuz beştir.

2018 verilerine göre bankacılık sektörünün toplam kredi stokunun %35 kadarı finans dışı şirketlere, %30 u hane halkına, %15'i yabancı kuruluşlara ki bunun da dörtte üçü yabancı şirketlere gitmektedir. 2018'de şirketlere verilen kredi krizden bu yana görülmemiş oranda büyümüş, yılda %15 gibi bir seviyeye ulaşmıştır, bununla birlikte tüketici kredileri %6 büyümüş, şirketlere verilen kredilerin gerisinde kalmıştır. Bankacılık sektöründeki mevduat 2018 de %9,5 dolayında büyüme gerçekleştirmiştir, bu büyüme içinde şirket ve hane halkı mevduatındaki büyüme her ikisinde de %15 olarak gerçekleşmiştir. Bankacılık sektöründe sermaye istikrarlı büyümektedir. Tier 1, sermaye yeterlilik oranı (CAR Capital Adequacy Ratio) hemen hemen %20 dolayındadır. Toplam sermaye yeterlilik oranı %21'in üstündedir. 2018'de Macaristan'da şirket karları, 2017'ye göre %15 gerilemiştir ancak vergi öncesi sermaye karlılığının %13,4 ün üzerinde kaldığı görülmektedir (Schöner, 2018).

Çekya Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler

Genel ekonomik durum açısından bakıldığında, Macaristan ekonomisine göre 2018 yılında yavaş büyüme kaydeden Çekya ekonomisinin 2018 yılında GSYH'deki artış oranı %2,9 olarak gerçekleşmiştir. Büyümenin kaynağı daha çok iç talebe yönelik olup, şirketlerin teknolojik yatırımlarına, özellikle robotik ve otomasyona yönelik yatırımlara ve hükümetin yatırım projelerine dayanmaktadır. Nitelikli işgücünün istihdamdaki payı giderek artmaktadır. Bunda son yıllarda sanayinin teknolojik altyapısında önemli gelişmeler olmasının payı büyüktür. Bu durumun yakın gelecekte istihdamın %51'nin otomasyona kayması ve ücretlerde de %13 civarında bir artış gerçekleştireceği beklenmektedir. Bu gelişme, Çekya ekonomisi açısından çok olumlu bir gelişmedir. Aksine Macaristan'daki yüksek büyümenin kaynağı (%5,9) daha çok inşaat sektörü ve konut sektöründeki büyümeden kaynaklanmaktadır, kalıcı olmayan bu büyüme sektörel bazda büyümenin GSYH'ya yansımadır (DW, 2018). Çekya'da işsizlik oranı tarihsel olarak en düşük düzeydedir. %2,1 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomiyi uzun vadede tehdit eden en önemli konu, yaşlanan Çek halkının emeklilik ve sosyal güvenlik harcamaları sorunudur. Bu alanda reform çalışmaları devam etmektedir. Aslında 2008 finansal krizinden beri

gündemde olan bu konu ile ilgili yeni vergiler getirilmesi ve köklü reform ihtiyacı hükümet politikaları içinde yer almaktadır (Botman, 2016).

Bankacılık sektörü açısından 2018 sonu verileri itibariyle toplam aktifler bir önceki yıla göre %3,8 artarak 332 milyar Koruna seviyesine ulaşmıştır. Toplam aktiflerin GSYH içindeki payı %138'dir. Bankacılık sektörünü oluşturan kurumlar içinde 4 büyük banka, 5 orta ölçekli banka, 9 küçük ölçekli banka, 26 Yabancı sermayeli banka, 5 yapı kooperatif bankası yer almaktadır (Czech National Bank, 2019). Batık kredilerin toplam kredilerdeki payında en düşük orana sahip olan Çekya bu başarısını 2018 sonu itibariyle de sürdürmüştür (%1,4). Net karlarda artış %8,9 civarında olup 82 milyar Koruna'ya ulaşmıştır. Öz kaynak karlılığındaki artış 2018 itibariyle %14,6, aktif getirisindeki artış ise %1,2 olarak gerçekleşmiştir. Toplam banka kredilerindeki artış %7,2 ye ulaşarak 3.306,5 milyar Koruna olarak kaydedilmiştir. Toplam kredilerin 1.500 milyar Koruna'lık bölümü hane halkına, 1.080 milyar Koruna'lık bölümü de şirketlere kullanılmıştır. Yapı Kooperatif bankacılığı aracılığıyla hane halkına verilen krediler 357,5 milyar Koruna tutarında gerçekleşmiştir.

Ekim 2018'den buyana Merkez Bankasının bankacılık sektörüne tavsiyelerinde maksimum borç seviyesinin gelire oranı yıllık net gelirin 9 katıyla sınırlandırılmış ve borç geri ödemelerinin de net aylık gelire oranı ise %45 ile sınırlandırılmıştır. Yeni mortgage işlemleri son çeyrekte düşüş göstermiş ve uzun yıllar ardından bankacılık sektöründeki tüketici kredilerindeki artış trendi sonlanmış görünmektedir. 2018'de hane halkı borçlanması 116 milyar Koruna seviyesindedir bu seviye 2017 seviyesinin %1,5 altındadır (Prochazka, 2019).

2018 sonu itibariyle tüketici kredilerinin toplanan mevduatlara oranı düşmüş hane halkından gelen mevduatın %34 gerisinde kalmıştır. İnternet ve mobil bankacılık işlem hacmi giderek artmaktadır. 16-74 yaş aralığındakilerin internet ve mobil bankacılık kullanım oranı %62 ile Avrupa Birliği ortalamasının (%54) üzerindedir. Bankalar arası para piyasası hızlı para transferine geçiş süreci tamamlanmış olup bu uygulama Eylül 2018 itibariyle, 7/24/365 üzerinden işlemlere geçilmiştir (Prochazka, 2019).

Polonya Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler

Polonya, yüzölçümü ve nüfus açısından Orta ve Doğu Avrupa'nın en büyük ekonomisidir. Aynı zamanda Eurostat verilerine göre ekonomisi en hızlı büyüyen Avrupa Birliği ekonomisidir. 2018'de iç talepteki büyüme %5,1 olarak gerçekleşmiştir. Tüketici güvenindeki olumlu gelişmeler ve işgücü piyasasında 2008 krizi sonrası canlanma özel tüketimi olumlu etkilemiştir. Polonya bankacılık sistemi gerçekleştirilen reformlar sayesinde istikrarlı ve krizlere dayanıklı bir yapıya kavuşturulmuştur. Bunda kurumsal iyileştirmenin önemli payı vardır. Bunlardan biri, *Polonya Finansal Denetim Otoritesi (The Polish*

Financial Supervision Authority) ülke çapında finansal piyasaların işleyişini denetlemektedir. Diğeri de batık bankaların çözüm süreci ve mevduat garantisi süreçlerini takip eden *Banka Garanti Fonu*'dur (*Bank Guarantee Fund*). Makro ihtiyati tedbirlerden sorumlu kurumlar ise *Finansal İstikrar Komitesi* (*Financial Stability Committee*), *Maliye Bakanlığı* ve *Polonya Merkez Bankası*'dır. 2018 sonu itibariyle bankacılık sektöründe 32 ticari banka, 543 kooperatif bankası, 31 kredi kurumu yer almaktadır.1999'dan buyana ilk kez yerli yatırımcıların payı yabancı yatırımcıların üzerinde olup %54,1'e ulaşmıştır. Toplamda bakıldığında, 8 banka Devlet bankasıdır, 5 banka özel sektöre aittir, geri kalanı kooperatif bankalarıdır. Kooperatif bankalarının yeni düzenlenen ulusal mevzuata paralel olarak yeniden yapılandırılması söz konusu olmuştur.

2018'de Polonya bankacılık sektörü toplam varlıkları 442,9 milyar Avro düzeyinde gerçekleşmiştir. Sektör bilançosunun toplam değeri bir önceki yıla göre %6,7 büyümüştür. Bankacılık sektörünün büyüklüğü GSYH'ya oranla %89,6 olup diğer Avrupa Birliği ekonomileriyle karşılaştırıldığında bu oran oldukça küçük kalmaktadır, bir önceki yıla göre de değişme göstermemiştir (Pawlik, 2019).

Kredi portföyü toplam varlıklar içinde en önemli kalemdir bu kalem, 2018'de %54,7 olarak gerçekleşmiştir. Son dört yılda şirket kredilerinde tüketici kredilerine oranla daha yüksek hızda artış olmuştur. Sorunlu mortgage kredilerinde, yabancı para cinsinden alınan bu kredilerin portföy büyüklüğünün düşürülmesi çalışmaları devam etmektedir. Kredi politikasında alınan tedbirler ve Polonya ekonomisindeki iyileşme bankaların geri dönmeyen krediler rasyosunu %6,8 gibi nispeten daha düşük bir seviyede tutmalarına olanak tanımaktadır.

Mevduatlar açısından bankacılık sektörüne bakıldığında, hane halkı mevduatlarının hızla büyüdüğü kaydedilmiştir. Bu mevduatlar finans dışı mevduatların %72'sini oluşturmaktadır. Finans dışı sektör mevduatlarının GSYH'ya oranı %54,7dir. Bununla birlikte uzun vadeli mevduatların toplam mevduatlar içindeki payı düşük ve vade uyumsuzluğu hala yüksek seyretmektedir. 2018'de Polonya bankalarında sermaye getiri oranı (ROE) %8,3 ve aktif getiri oranı (ROA) %0,8dir. Bir önceki yıl verileri ile karşılaştırıldığında hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Bu da sermaye getiri de %8,5; aktif getiri de %0,78 olarak gerçekleşmiştir (Pawlik, 2019).

Polonya bankacılık sektöründe yapısal düzenlemelerin en önemli göstergelerinden biri, bankalara yüklenen yüksek vergidir. 2016 Şubat ayında yürürlüğe giren ve bankalara önemli yük getiren bu vergiler, yerli bankaları, sigorta şirketlerini, tüketici kredi kuruluşlarını, yabancı bankaların Polonya'da faaliyet gösteren şubelerini ve sigorta şirketlerinin şubelerini ve de çeşitli finansal kuruluşları kapsamaktadır. Bununla birlikte söz konusu bankacılık

vergisi, yatırım fonlarını, emeklilik fonlarını ve küçük kredi kuruluşlarını içermemektedir. Bankaların portföylerindeki bonolar da kapsam dışında bırakılmıştır. Vergi matrahına uygulanan bu oran, yıllık %0.44 tür. 2018'de mali kuruluşların ödediği bankacılık vergisi 3,8 milyar Zloty ya da 0,88 milyar Avro olarak gerçekleşmiştir. Mevduat Garanti Fonuna ve Çözüm Fonuna ödenen harçlar da bankalar üzerinde yüksek ve önemli yük oluşturmaktadır, bu vergiler ve harçlar gelir vergisi matrahından düşürülememektedir (Pawlik, 2019).

Yerli banka sektöründeki toplam ortalama sermaye rasyosu önemli ölçüde artmış, 2018'de %19,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Tier 1 Ortak Sermaye Rasyosu ile Tier 1 Sermaye Rasyoları (*Common Equity Tier 1* ve *Tier 1*) %17'nin üstünde gerçekleştirmiştir. Avrupa Bankacılık Birliği'nin verilerine göre Avrupa Birliği ölçeğinde 2018'de gerçekleştirilen stres testlerinde iki Polonya bankası en iyi sonuçları elde etmiştir, bu teste tabi tutulan bankaların içinde en iyi dereceyi birinci ve üçüncü bankalar olarak Polonya bankaları almıştır (EBF, 2020).

Ampirik Analiz

Çalışmamızın bu bölümünde, ele alınan üç Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin bankacılık performansları üzerinde etkili olan finansal sağlık göstergeleri belirlenmeye çalışılacaktır. Literatürde bu alanda yapılan ampirik çalışmalar iki ana grupta toplanabilmektedir. İlk grupta Berger (1995), Angbazo (1997), Guru, Staunton ve Balashanmugam (1999), Ben Naceur (2003) Pasiouras ve Kosmidou (2007), Kosmidou (2008) Athanasoglou ve diğ. (2008), Dietrich ve Wanzenried (2011) vb. çalışmalarda bankacılık sektörünün karlılığının belirleyicileri farklı makro göstergelerden hareketle ülkeleri tek tek ele alarak incelemiştir. Örneğin, Pasiouras ve Kosmidou (2007) 1995-2001 yılları arasında 15 AB ülkesi için ulusal ve yabancı bankaların finansal karakteristiklerinin ve bankacılık çevresinin söz konusu bankaların karlılıklarını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. 584 ticari bankanın verileriyle yapılan panel veri analizi ticari bankaların karlılıklarının hem bankaların kendi içsel dinamiklerinden etkilendiğini hem de finansal piyasaların yapısı ve makroekonomik koşullardan etkilendiğini ortaya koymuştur. Kosmidou (2008) ise, Yunanistan'daki bankaların performanslarının belirleyicilerini 23 banka verisinden hareketle 1990-2002 arasında gerçekleşen AB finansal bütünleşme süreci için panel veri analizi çerçevesinde incelemiştir. GSYH, banka varlıklarının GSYH'ya oranı, piyasa kapitalizasyonunun banka varlıklarına oranı gibi finansal ve makroekonomik göstergelerin bankaların karlılıklarını etkilediği sonucuna varmıştır. Athanasoglou ve diğ. (2008) 1985-2001 yılları arasındaki dönemde Yunanistan bankacılık sektörü verilerini kullanarak Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) uygulayarak bankalara özgü, sektöre özgü ve makroekonomik göstergelerin banka performansına etkilerini

ortaya koyarken iktisadi döngülerin, banka karlılıkları üzerindeki pozitif etkisini göstermişlerdir. Dietrich ve Wanzenried (2011) çalışmalarında GMM metodunu kullanarak 1999-2009 dönemi için İsviçre'deki 372 ticari bankanın karlılıklarını incelerken, banka karlılığının özellikle operasyonel etkinlik, varlıkların büyüme oranı ve fonlama maliyetlerinden etkilendiğini göstermişlerdir.

İkinci grupta ise Molyneux ve Thornton (1992), Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Abreu ve Mendes (2001), Staikouras ve Wood (2003), Albertazzi ve Gambacorta (2009), Albuiescu (2014), bu yazarların çalışmalarında birçok ülke için bankacılık sektörünün belirleyicileri panel veri analizi ile araştırılırken aynı zamanda ulusal ve yabancı bankaların performansları da karşılaştırılmıştır. Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999) 1988-1995 yılları için 80 ülkenin bankacılık verilerini kullanmış ve banka özelliklerinin, makroekonomik koşulların, vergilendirmenin, finansal yapı ve hukuki ve kurumsal göstergelerin bankaların karlılıklarını etkilediğini göstermişlerdir. Albertazzi ve Gambacorta (2009), 1990'lı yılların ortasından 2008'e kadar olan dönemde makro ihtiyati analizin önemli noktalarından iktisadi dalgalanmalarla bankacılık sektörü arasındaki ilişkinin, Avro Bölgesi'ndeki ülkelerle Anglosakson ülkeler arasında fark gözeterek, kurumsal ve yapısal özelliklerden nasıl etkilendiğini faiz geliri, faiz-dışı gelir, operasyonel maliyet, vergi öncesi kar gibi göstergeleri tahmin ederek göstermişlerdir. Albuiescu (2014), 2005-2013 yıllarını kapsayan çalışmasında gelişmekte olan ülkeler için finansal istikrarlılık göstergelerinin banka karlılığı üzerindeki etkisini panel veri analizi ile ortaya koyarken, özellikle bankaların içsel koşulları üzerinde durmuştur.

Bu çalışmaların çoğunluğunun ortak noktası ise banka karlılık göstergesi olarak Net Aktif Karlılık Oranını (ROA) kullanmalarındadır. Söz konusu gösterge vergi öncesi net gelirin aktif toplamına oranı olarak hesaplanmaktadır. Bir avro varlık başına elde edilen karı verirken, banka varlıklarının kar yaratmada ne kadar etkin olduğunu göstermektedir. Bu oran ne kadar yüksek olursa banka varlıklarının kar yaratma konusunda o kadar etkin kullanıldığı düşünülmektedir. Bu sebeple ampirik analizde çalışmamızda banka karlılık göstergesi olarak ROA kullanılacaktır.

Veriler ve Yöntem

Seçilen veriler ile ilgili tanımlar için *International Monetary Fund* (IMF), *Financial Soundness Indicators (FSI) (Finansal Sağlık Göstergeleri)*, veri tabanından yararlanılmıştır. Bu veri tabanı ülkelerin finansal sistemlerinin güçlü yönleri ile kırılganlıklarının saptanması ve analiz edilmesi amacıyla finansal kuruluşlar yanında bu kuruluşların hizmet verdiği şirketler, hane halkı ve gayrimenkul piyasasının mali sağlığı ve sağlamlığını ölçmede kullanılan veriler

içermektedir. Burada finansal kuruluş tanımı içine mevduat toplayan kuruluşlar yanında para piyasasında faaliyet gösteren fonlar, sigorta şirketleri ve emeklilik fonları gibi finansal kuruluşlar girmektedir.

Çalışmamızda mevduat toplayan finansal kuruluşlara ait seçilmiş finansal sağlamlık göstergeleri kullanılmıştır. Bu kuruluşların sermaye düzeyleri, kredilerinin kalitesi, karlılıkları, harcamaları ve faiz marjlarının durumunu ortaya koyan bu göstergelere ilişkin detaylı bilgiler IMF'nin ilk kez 2006 yılında yayınlanan, 2019'da güncellenen "*Financial Soundness Indicators Compilation Guide*"nda yer almaktadır. (IMF, IFS Guide, 2019).

Karlılık göstergesi olarak seçilen Aktif Karlılığı (*roa*) vergi öncesi net gelirin toplam varlıkların dönem ortalamasına oranını gösterirken, bankaların varlıklarını gelir yaratmada ne kadar verimli kullanabildikleri konusunda bilgi vermektedir.

Yasal Sermaye Yeterliliği Oranı (*rcrwa*) bankacılık sektörünün yasal öz kaynaklarının risk ağırlıklı aktiflere oranını gösterirken, Çekirdek (*Tier 1*) Sermaye Yeterlilik Oranı (*rtlrwa*) çekirdek sermayenin risk ağırlıklı aktiflere oranını göstermektedir. Bu iki gösterge bankaların sermaye düzeylerinin yaşanabilecek şoklar ve uğrayabilecekleri beklenmedik kayıplar karşısında ne kadar dayanıklı kalabileceklerini ölçmemize yardım edecek göstergelerdir. Bankaların bu sermaye yeterlilik oranlarını yüksek tutmaları ya sermaye artırarak ya da faaliyetlerini daha az riskli varlıklara kaydırarak, daha az kredi vermeleri ile ve daha düşük riskli varlıkların payını artırma yoluyla sağlanabilir.

Dolayısıyla bu oranlardaki yükselişin nasıl sağlandığı da önemli olmaktadır. Genel olarak bu iki oranın yüksekliği bankalara olan güveni artırarak fonlama maliyetlerini düşüreceğinden karlılığı olumlu etkilemesi beklense de riskli varlıkların payını düşürerek sermaye oranını güçlendirmeyi tercih etmenin bankaların karlılıklarını düşürebileceğini de dikkate almak gerekir. Dolayısıyla bu oranın nasıl elde edildiğine bağlı olarak bu oranlardaki yükseliş karlılığı olumlu da olumsuz da etkileyebilir.

Bankacılık sektörünün finansal sağlamlığını likidite seviyesine göre ölçen likit aktiflerin toplam aktiflere oranını gösteren Likit Aktif Oranı (*lar*) ve Likit Aktiflerin Kısa Vadeli Yükümlülüklerle Oranı (*la_stl*) da karlılığı olumlu etkileyebileceği gibi olumsuz da etkileyebilir. Likiditenin seviyesi bankanın beklenmedik fonlama zorluğu yaratan şoklar ya global krizler karşısında dayanıklılığını etkileyecektir. Bu yönüyle likiditenin yüksekliği karlılığı olumlu etkiler. Ancak bu gibi sorunların olmadığı dönemlerde bankanın daha düşük getirili likit varlıkların payını yüksek tutması karlılık üzerinde olumsuz etkisi olacaktır.

Net Tahsili Gecikmiş Alacakların Sermayeye Oranı (*npl_npc*) sorunlu kredilerin karşılık ayrılmamış kısmının sermaye üzerindeki etkisini görmemizi sağlayan, Tahsili Gecikmiş Alacakların Toplam Brüt Kredilere Oranı (*npl_tgl*) ise varlık kalitesini ölçmede kullanılan göstergelerdir. Tahsili gecikmiş krediler ne kadar yüksekse banka karlılığı bundan olumsuz etkilenecektir.

Net Faiz Marjı (*im_gl*) faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki farkın brüt gelir içindeki oranı gösteriyor. Bankaların tasarrufları yatırıma dönüştürmede oynadıkları aracılık faaliyetinin toplam gelirleri içindeki görece önemini yansıtan bu göstergenin yüksekliği karlılığı da olumlu etkileyecektir. Faiz Dışı Harcamaların Brüt Gelire Oranı (*nim_gl*) ise aksine, karlılıkla ilişkilendirilse de aracılık faaliyeti olmayan idari faaliyet giderlerinin brüt gelir yani faiz marjı ve faiz dışı gelirler toplamına oranını gösteren bu göstergenin yüksekliği karlılığı olumsuz etkileyecektir.

Tablo 3a, b ve c'deki istatistikler incelendiğinde 2008-2019 döneminde ortalama olarak aktif karlılığı en yüksek gerçekleştiren ülke Çekya olmuştur.

Tablo 3a: Çekya için Finansal Göstergeler Betimsel İstatistikleri

Finansal Göstergeler	Ortalama	En Yüksek Değer	En Küçük Değer
Aktif Karlılığı (roa)	1,2	1,4	1,1
Yasal Sermaye Risk-Ağırlıklı Varlık Oranı (rcrwa)	16,3	18,8	11,6
Çekirdek Sermaye (Tier 1) Risk- Ağırlıklı Varlık Oranı (rt1rwa)	15,6	18,4	11,1
Net Tahsili Gecikmiş Alacaklar Sermaye Oranı (npl_npc)	19	25,6	10,5
Tahsili Gecikmiş Alacaklar Toplam Brüt Krediler Oranı (npl_tgl)	4,5	5,6	2,8
Faiz Marjı Brüt Gelir (im_gi)	62	69	55,8
Faiz Dışı Harcamalar Brüt Gelir Oranı (nim_gi)	47,3	51,3	42
Likit Aktif Oranı (lar)	27,7	33,8	15,2
Likit Aktiflerin Kısa Vadeli Yükümlülüklerle Oranı (la_stl)	59,2	72,2	30

Tablo 3b: Macaristan için Finansal Göstergeler Betimsel İstatistikleri

Finansal Göstergeler	Ortalama	En Yüksek Değer	En Küçük Değer
Aktif Karlılığı (roa)	0,6	2,1	-2,2
Yasal Sermaye Risk-Ağırlıklı Varlık Oranı (rcrwa)	16,1	18,5	12,3
Çekirdek Sermaye (<i>Tier 1</i>) Risk- Ağırlıklı Varlık Oranı (rt1rwa)	13,7	16,7	10,3
Net Tahsili Gecikmiş Alacaklar Sermaye Oranı (npl_npc)	28,9	61,2	2,6
Tahsili Gecikmiş Alacaklar Toplam Brüt Krediler Oranı (npl_tgl)	9,3	16,8	1,6
Faiz Marjı Brüt Gelir (im_gi)	52,6	66,8	46
Faiz Dışı Harcamalar Brüt Gelir Oranı (nim_gi)	72,4	88,1	48,8
Likit Aktif Oranı (lar)	29	41,9	18,1
Likit Aktiflerin Kısa Vadeli Yükümlülüklerle Oranı (la_stl)	50	68,8	35,4

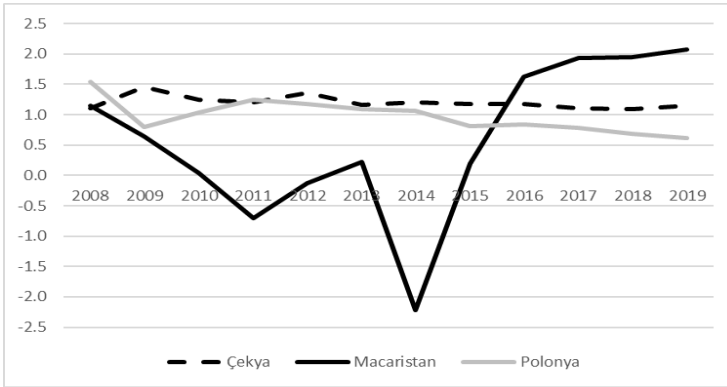
Tablo 3c: Polonya için Finansal Göstergeler Betimsel İstatistikleri

Finansal Göstergeler	Ortalama	En Yüksek Değer	En Küçük Değer
Aktif Karlılığı (roa)	1	1,5	0,6
Yasal Sermaye Risk-Ağırlıklı Varlık Oranı (rcrwa)	13,9	16,3	10,7
Çekirdek Sermaye (<i>Tier 1</i>) Risk-Ağırlıklı Varlık Oranı (rt1rwa)	13,9	16,3	10,7
Net Tahsili Gecikmiş Alacaklar Sermaye Oranı (npl_npc)	10,7	13,8	8,1
Tahsili Gecikmiş Alacaklar Toplam Brüt Krediler Oranı (npl_tgl)	4,3	5,2	2,8

Faiz Marjı Brüt Gelir (im_gi)	57,3	63,4	51,9
Faiz Dışı Harcamalar Brüt Gelir Oranı (nim_gi)	57,9	61,9	54,5
Likit Aktif Oranı (lar)	19,5	21,6	14,4
Likit Aktiflerin Kısa Vadeli Yükümlülüklerle Oranı (la_stl)	29,4	31,7	25,2

Kaynak: IMF, *Financial Soundness Indicators* (2019) temel alınarak yazarların kendilerinin oluşturdukları tablo.

Grafik 2: Net Aktif Karlılığı

Kaynak: *Financial Soundness Indicators* (FSI), 2019.

Grafik 2'ye göre de Macaristan'da 2009-2015 döneminde banka karlılığı diğer iki analiz ülkesinden daha düşük seyrederken, 2014 yılında negatif değere düşerek en düşük değeri almıştır. Ancak 2016 yılından itibaren diğer iki ülkenin karlılığına göre daha yüksek seyretmiştir. Grafik 2'de dikkat çeken bir diğer nokta da Çekya ve Polonya'da 2015 yılından sonra net aktif karlılıkların birbirine paralel bir seyir izlemekte olduğudur ki zaten dönem içerisinde bu iki ülkenin ortalama karlılıkları birbirine çok yakın gerçekleşmiştir.

Model

Regresyon analizi, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi araştırmak ve modellemek için en sık kullanılan istatistiksel yöntemdir. Açıklayıcı değişkenlerdeki değişikliğin bağımlı ya da sonuç değişkenindeki değişikliği nasıl etkilediğini açıklayan çeşitli teknikler içeren regresyon analizi, değişkenlerin farklı birimler için zaman içerisindeki davranışlarının gözlemlendiği panel verileri için de uygulanabilmektedir. Bu birimler ülkeler, firmalar, bireyler gibi bir dizi ekonomik birim olabilir ve regresyon denklemi aşağıdaki biçimde tanımlanabilir;

$$Y_{i,t} = \alpha_{i,t} + \beta_{i,t} X_{i,t} + e_{i,t}$$

Burada *Yit* bağımlı değişken, *Xit* bağımsız değişkenlerin gözlemlerinin vektörüdür. α sabit terim olup *Xit* sıfır olduğunda *Y*'nin aldığı değerdir ve panel veri analizinde ülkelerin sabit kalan karakterlerini gösterir. β_{it} ise açıklayıcı değişkenlerin tahmin edilecek katsayılarını gösteren vektördür. *T* ve *i* alt kesit birimleri ise sırasıyla zaman birimlerini ve yatay kesit birimlerini temsil etmektedir.

Bu çalışmada 2008 sonrası dönemde finansal yapılarındaki güçlenmenin Avrupa Birliği'nin başlıca gelişen ekonomileri olan Çekya, Macaristan ve Polonya'nın bankacılık sektörlerinde karlılığı iyileştirmiş olup olmadığı aşağıdaki panel veri regresyon modelinden hareketle 2008-19 dönemi için Çekya, Macaristan ve Polonya için incelenecek olup, model aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

$$roa_{it} = \beta_{0,it} + \beta_{1,it} rcrwa_{it} + \beta_{2,it} rtItwa_{it} + \beta_{3,it} npl\_npc_{it} + \beta_{4,it} npl\_t + \beta_{5,it} im\_gi + \beta_{6,it} nim\_gi + \beta_{7,it} lar + \beta_{8,it} la\_stl + e_{it}$$

$$roa_{i,t} = \text{Net Aktif Karlılığı (Vergi öncesi net gelir / aktif toplamı)}$$

$rcrwa_{i,t}$ = Yasal Sermaye Yeterliliği Oranı (yasal öz kaynak / risk ağırlıklı aktifler)

$$rtItwa_{i,t} = \text{Çekirdek Sermaye -Tier 1}$$

(Tier 1) Sermaye Yeterliliği Oranı (çekirdek sermaye/risk ağırlıklı aktifler)

$$npl\_npc_{i,t} = \text{Net Tahsili Gecikmiş Alacakların Sermayeye Oranı}$$

$$npl\_tgl_{i,t} = \text{Tahsili Gecikmiş Alacakların Toplam Brüt Kredilere Oranı}$$

$$im\_gi_{i,t} = \text{Net Faiz Marjı (net faiz gelirinin brüt gelire oranı)}$$

$$nim\_gi_{i,t} = \text{Faiz Dışı Harcamaların Brüt Gelire Oranı}$$

$$lar_{i,t} = \text{Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı (likit aktif oranı)}$$

$$la\_stl_{i,t} = \text{Likit Aktiflerin Kısa Vadeli Yükümlülüklerle Oranı}$$

$i=3$ ve $t=12$ Burada ilk alt simge, *i*, modeldeki ülkeleri (Çekya, Macaristan ve Polonya) temsil ederken ikinci alt simge, *t*, değerlendirdiğimiz 2008-2019 dönemindeki yılları temsil etmektedir.

Sonuçlar

Panel veri regresyonu yapılmadan önce verilere, serilerin durağanlığının tespiti için Levin-Lin-Chu (2002) birim kök testi uygulanmıştır. Testin sonuçları aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Levin-Lin-Chu (2002) Testi Sonuçları

Adjusted t*	roa	rcrwa	rtlwa	npl_npc	npl_tgl	im_gi	nim_gi	lar	la_stl
Trendsiz Model	0,7267 (0,7661)	-0,6822 (0,2476)	-2,2492* (0,0123)	0,5302 (0,7020)	0,8233 (0,7948)	-2,502* (0,0062)	-0,8159 (0,2073)	-0,6480 (0,2585)	-1,3849 (0,0830)
Trendli Model	-3,541* (0,0002)	-3,0361* (0,0012)	-3,0165* (0,0013)	-0,3536 (0,3618)	-1,7738* (0,0381)	-2,287* (0,011)	-1,7861* (0,0370)	-0,6645 (0,2532)	-2,922* (0,0017)

Not: (...) içerisindeki değerler testin anlamlılık seviyelerini ifade etmektedir.

Levin-Lin-Chu (2002) birim kök testinin yokluk varsayımı (H_0) tüm panel verinin birim kök içerdiğini ifade ederken alternatif varsayım panel verinin durağan olduğunu söylemektedir. Yukarıdaki tablodaki sonuçlar incelendiğinde npl_npc ve lar değişkenleri hariç diğer değişkenlerin trend içeren model için yokluk varsayımını reddettiğini ve serilerin testin bu modeli için durağan olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 5'te verilen panel veri regresyonu sonuçlarına göre öncelikle, her dört modelin de F testi sonuçlarına göre istatistiki olarak anlamlı modeller olduğu görülmektedir Testin varsayımları aşağıdaki şekilde oluşmaktadır:

$$H_0: \widehat{\beta}_0 = \widehat{\beta}_1 = \widehat{\beta}_2 = \widehat{\beta}_3 = \widehat{\beta}_4 = \widehat{\beta}_5 = \widehat{\beta}_6 = \widehat{\beta}_7 = \widehat{\beta}_8 = 0$$

$$H_1: \exists \widehat{\beta}_i \neq 0 \quad i=0, 1, \dots, 8$$

Her dört model için de H_0 reddedilerek, modellerde en az bir tahminin istatistiki açıklayıcılığı olduğu, dolayısıyla modellerin istatistiki olarak anlamlı modeller olduğu görülmektedir.

Tahminlerin istatistiki açıklayıcılıklarına bakıldığında, tahsili gecikmiş alacakların toplam brüt kredilere oranının (npl_tgl) net aktif karlılığı hem sabit ve tesadüfi etkili modellerde hem de düzey ve 1. gecikmeli regresyona göre anlamlı belirleyicisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu duruma ek olarak düzey regresyonunda net faiz marjı (im_gi) ve net tahsili gecikmiş alacakların sermayeye oranı (npl_npc) değişkenleri, 1 gecikmeli regresyonda ise çekirdek (tier 1) sermaye yeterlilik oranı (rtlwa), likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülükler oranı (la_stl) ve likit aktif oranı (lar, sabit etkili modelde sadece) değişkenleri anlamlı belirleyicilerdir.

Tablo 5: Panel Veri Regresyon Sonuçları

	Düzyey		1 Gecikmeli	
	Sabit Etkili	Tesadüfi Etkili	Sabit Etkili	Tesadüfi Etkili
$\widehat{\beta}_0$ (sabit)	3,2029 (0,081)*	3,6266 (0,016)*	-0,0013 (0,993)	-0,0609 (0,646)
$\widehat{\beta}_1$ (rcrwa)	-0,3990 (0,149)	-0,0979 (0,569)	-0,4209 (0,221)	-0,4351 (0,185)
$\widehat{\beta}_2$ (rt1rwa)	0,4733 (0,120)	0,1228 (0,469)	0,7109 (0,048)**	0,7416 (0,027)**
$\widehat{\beta}_3$ (npl_npc)	0,0182 (0,256)	0,0228 (0,084)*	0,0344 (0,211)	0,0309 (0,241)
$\widehat{\beta}_4$ (npl_tgl)	-0,2328 (0,006)***	0,2734 (0,000)***	-0,3773 (0,008)***	-0,3297 (0,008)***
$\widehat{\beta}_5$ (im_gi)	-0,0414 (0,028)**	-0,0484 (0,005)***	-0,0463 (0,118)	-0,0394 (0,137)
$\widehat{\beta}_6$ (nim_gi)	-0,0001 (0,992)	0,0074 (0,591)	0,0199 (0,202)	0,019 (0,189)
$\widehat{\beta}_7$ (lar)	-0,0203 (0,635)	0,0126 (0,725)	-0,1412 (0,063)*	-0,085 (0,143)
$\widehat{\beta}_8$ (la_stl)	0,0260 (0,193)	0,0063 (0,621)	0,1354 (0,034)**	0,0833 (0,064)*
F testi Prob>F	0,0000	0,0000	0,0081	0,0005
Hausman Testi	Prob > chi2 = 0,9767		Prob > chi2 = 0,9879	

Not: ***,**,** tahminlerin sırasıyla %10, %5 ve %1 hata paylarında anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'te verilen panel veri regresyonu sonuçlarına göre öncelikle, her dört modelin de F testi sonuçlarına göre istatistiki olarak anlamlı modeller olduğu görülmektedir Testin varsayımları aşağıdaki şekilde oluşmaktadır:

$$H_0: \widehat{\beta}_0 = \widehat{\beta}_1 = \widehat{\beta}_2 = \widehat{\beta}_3 = \widehat{\beta}_4 = \widehat{\beta}_5 = \widehat{\beta}_6 = \widehat{\beta}_7 = \widehat{\beta}_8 = 0$$

$$H_1: \exists \widehat{\beta}_i \neq 0 \quad i=0, 1, \dots, 8$$

Her dört model için de H_0 reddedilerek, modellerde en az bir tahminin istatistiki açıklayıcılığı olduğu, dolayısıyla modellerin istatistiki olarak anlamlı modeller olduğu görülmektedir.

Tahminlerin istatistiki açıklayıcılıklarına bakıldığında, tahsili gecikmiş alacakların toplam brüt kredilere oranının (npl_tgl) net aktif karlılığı hem sabit ve tesadüfi etkili modellerde hem de düzey ve 1. gecikmeli regresyona göre anlamlı belirleyicisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu duruma ek olarak düzey regresyonunda net faiz marjı (im_gi) ve net tahsili gecikmiş alacakların sermayeye oranı (npl_npc) değişkenleri, 1 gecikmeli regresyonda ise çekirdek (tier 1) sermaye yeterlilik oranı (rt1wa), likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülükler oranı (la_stl) ve likit aktif oranı (lar, sabit etkili modelde sadece) değişkenleri anlamlı belirleyicilerdir.

Hausman testine göre ise her iki durumda da tesadüfi etkili modellerin geçerli olduğu görülmektedir. Bu durum da üç ülkenin banka performansları arasındaki farklılıkların tesadüfi olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla tahsili gecikmiş alacakların toplam brüt kredilere oranı başta olmak üzere net faiz marjı, net tahsili gecikmiş alacakların sermayeye oranı (düzey regresyon sonuçlarına göre), çekirdek (tier 1) sermaye yeterliliği oranı ve likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülükler oranı (1 gecikmeli regresyon sonuçlarına göre) gibi finansal sağlamlık göstergelerindeki iyileşme incelenen üç ekonomide de karlılığı etkileyen faktörlerdir.

Sonuç

Bu makale Avrupa Bankacılık Birliğinin seçilen üç ülkedeki bankacılık performansına olan etkilerini incelemektedir. 2012 Yılından bu yana çalışmaları sürdürülen Avrupa Bankacılık Birliği ve Tek Denetim Mekanizması, Ekonomik ve Parasal Birliği derinleştirmek ve finansal krizlere dayanıklı hale getirmek için tek bir yönetim sistemi öngörmektedir. Avrupa Merkez Bankası'nın gözetiminde ve denetiminde sürdürülecek bu mekanizma, öncelikle Avro bölgesi için öngörülmüş olsa da para ve sermaye hareketlerinin çok taraflı ve karmaşık yapısı nedeniyle merkez ülkeleri kadar çevre ülkelerini de ilgilendirmektedir. 2004 ve 2007 yılında iki aşamada Birliğe katılan Orta ve Doğu ekonomileri için serbest piyasa ekonomisine başarıyla geçmelerinin ardından, bu yeni oluşum bu ülkeler için de önemli uyum çalışmaları getirmektedir. Bu ülkelerin bir bölgesel ekonomik entegrasyonun üyesi olmaları

onları bir yandan entegrasyonun dinamiklerine uyum sağlama, sürekli değişim, yeniden yapılanma sürecine sokarken diğer yandan konjonktürel değişimler paralelinde ekonomik ve finansal şoklarla da başa çıkmaya zorlamaktadır. Bu sistem değişimleri bankacılık performansını olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Bu sorunlu dönemlerde Avrupa Merkez Bankasının üye ülke Merkez Bankaları ile olan koordinasyonu Ulusal Merkez Bankalarının ve Ulusal Bankacılık Otoritelerinin aldığı önlemlerin etkinliğini arttırmaktadır. 2014'den bu yana Avrupa Birliği Merkez Bankası tek elden denetim mekanizması ile Avro sahası dışında kalan diğer AB ülkeleri için de Bankacılık Birliği kurallarına uyulmasını zorunlu tutmaktadır. Dolayısıyla seçilen üç ülkenin bankacılık performansındaki gelişmelerde bu tedbirlere uyum önemli olmaktadır. Avrupa Merkez Bankasının Bankacılık Birliği konusundaki yönlendirici tavsiyelerinin bu üç ülkenin bankacılık sektörünün gelişmesindeki rolü önemlidir, çünkü bir yandan söz konusu tedbirlerin uygulanmaya konulmasıyla bankaların net aktif karlılıklarında sağlanan istikrarda özellikle Macaristan için 2015 sonrasında önemli bir artış görülürken, öte yandan yapılan panel veri regresyon sonucu bankacılık birliğinin aldığı önlemlerin, karlılığı iyileştirici etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Söz konusu sonuçlara göre analize konu olan ülkelerdeki bankaların net aktif karlılığının tahsili gecikmiş alacakların toplam brüt kredilere oranı, net faiz marjı, net tahsili gecikmiş alacakların sermayeye oranı, çekirdek (tier 1) sermaye yeterlilik oranı, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülöklere oranı ve likit aktif oranı gibi finansal göstergelerden etkilendiğı tespit edilmiştir. Öte yandan üç ülkenin banka performansları arasındaki farklılıklar tesadüfi olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak bu önlemler uygulandıkça bankaların bilançoları olumlu etkilenirken söz konusu bankaların sağlam birer ekonomik kurum haline geldiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça:

- Abreu, M. and Mendes, V. (2001) “Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence from Some EU Countries”, Paper presented at the Proceedings of the Pan-European Conference jointly Organised by the IEFS-UK&University of Macedonia Economic&Social Sciences, Thessaloniki, Greece, 17-20 May 2001.
- Albertazzi, U. and Gambacorta, L. (2009) “Bank Profitability and the Business Cycle”, *Journal of Financial Stability*, (5): 393-409.
- Albulescu, C. T. (2014) “Banks’ Profitability and Financial Soundness Indicators: a Macro-Level Investigation in Emerging Countries”, *Procedia Economics and Finance*, (23): 203-209.
- Angbazo, L. (1997) “Commercial Bank Net Interest Margins, Default Risk, Interest-rate Risk and Off-balance Sheet Banking”, *Finance*, (21): 55-87.
- Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N. and Delis, M. D. (2008) “Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability”, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, (18): 121-136.
- Ben Naceur, S. (2003) “The Determinants of the Tunisian Banking Industry Profitability: Panel Evidence”, Paper presented at the Proceedings of the Economic Research Forum (ERF) 10th Annual Conference, Marrakesh-Morocco, 16-18 December 2003.
- Berger, A.N. (1995) “The Relationship Between Capital and Earnings in Banking”, *Journal of Money Credit Bank*, (27):432-456.
- BDDK (2010) “Sorularla Basel III”, Aralık 2010, <http://www.bddk.org.tr/duyuru_basel_0001_53>, (3 Şubat 2020).
- Botman, D. P. and Tuladhar, A. (2016) “Tax and Pension Reform in the Czech Republic-Implications for Growth and Debt Sustainability”, *IMF Working Papers*, (8):125.
- Czech National Bank (2019) “Banking Statistics”, <<http://www.cnb.cz/statistics>>, (3 Şubat 2020) .
- Demirgüç-Kunt, A. and Huizinga, H. (1999) “Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence”, *World Bank Economic Review*, (13): 379–408.
- Dietrich, A., and Wanzenried, G. (2011) “Determinants of Bank Profitability Before and During the Crisis: Evidence from Switzerland”, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, (21): 307–327.
- DW (2018) “Rise of Automation in Czech Republic”, October 2017, <<https://www.dw.com/en/rise-of-automation-in-czech-republic/av41044841>

- #::~:~:~:text=The%20Czech%20Republic%20is%20a%20no,in%20automation%20to%20stay%20competitive>, (5 Ocak 2020).
- European Banking Association (EBA) (2018) “Banking Sector Performance”, 2018, <<https://www.ebf.eu/facts-and-figures/banking-sector-performance>>, (5 January 2020).
- European Union Commission (2015) “DIRECTIVE 2014/49/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes”, Official Journal of European Union, L 173/149, 16 April 2014, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0049&rid=5>>, (7 Ocak 2020).
- European Union Commission (2018) “Reports on Progress in Risk Reduction in the Banking Union and Calls for Faster Progress on Capital Markets Union ahead of EU Leader’s Meetings, Brussels”, 28 November 2018, <<http://www.europa.eu/rapid/press-release-IP-18-6548>>, (7 Ocak 2020).
- European Union Regulation (2013) “COUNCIL REGULATION (EU) No 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions”, Official Journal of European Union, L 287/63, October 2013, <<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:287:0063:0089:EN:PDF>>, (5 Ocak 2020).
- Guru, B.K., Staunton, J., and Balashanmugam, B. (1999) “Determinants of Commercial Bank Profitability in Malaysia”, Paper presented at the Proceedings of the 12th Annual Australian Finance and Banking Conference, Sydney, Australia, 16-17 December 1999.
- International Monetary Fund (2019) “Financial Soundness Indicators: Compilation Guide”, 2019, <<https://www.imf.org/en/Data/Statistics/FSI-guide>>, (22 Aralık 2020).
- Kosmidou, K. (2008) “The determinants of banks' profits in Greece during the period of EU financial integration”, *Managerial Finance*, (34):146-159.
- Levin, A., Lin, C.-F. and Chu, C.-S. J. (2002) “Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties”, *Journal of Econometrics*, (108):1-24.
- Molyneux, P. and Thornton, J. (1992) “Determinants of European Bank Profitability: A Note”, *Journal of Bank Finance*, 16(6): 1173-1178.
- Pasiouras, F. and Kosmidou, K. (2007) “Factors influencing the profitability of domestic and foreign commercial banks in the European Union”, *Research in International Business and Finance*, 21: 222–237.
- Pawlik, K. (2019) “Poland’s Banking Sector: Facts and Figures”, *Zwiazek Banków Polskich*, September 2019, <<https://www.ebf.eu/poland-republic/>>, (25 Aralık 2020).

- Prochazka, P. (2019) “Czech Republic’s Banking Sektor: Facts and Figures”, *Czech Banking Association*, September 2019, < <https://www.ebf.eu/czech-republic/>>, (5 Ocak 2020).
- Schöner, G. (2019) “Hungary’s Banking Sector: Facts and Figures”, *Hungarian Banking Association*, September 2019, < <https://www.ebf.eu/hungary/>>, (10 Ocak 2020).
- Staikouras, C. and Wood, G. (2003) “The Determinants of Bank Profitability in Europe”, Paper presented at the Proceedings of the European Applied Business Research Conference, Venice, Italy, 9-13 June 2003.
- UNCTAD Statistics (2020) “Foreign direct investment: inward and outward flows and stock, annual”, <<https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>>, (10 Ocak 2020).